

Zeg maar Henk tegen de chef: ervaringen met het Belgische detentieregime in de PI Tilburg

VINCENT EECHAUDT^a

BEYENS, K., BOONE, M., LIEFAARD, T., KOX, M., VANHOUCHE, A.-S. & VAN DER POEL, S. (2013). *Zeg maar Henk tegen de chef: ervaringen met het Belgische detentieregime in de PI Tilburg*. Den Haag: Boom Lemma, 217 p.

Panopticon, 34 (6), 543-546

© 2013 MAKLU | ISSN 0771-1409 | NOVEMBER 2013

^a FWO-doctoraatsbursaal, Institute for International Research on Criminal Policy (IRCP), Vakgroep Strafrecht & Criminologie, Universiteit Gent (Corresp.: Vincent.Eechaudt@UGent.be).

In 2012 werd door de Nederlandse Dienst Justitiële Inrichtingen – de tegenhanger van het Belgische Directoraat-generaal Penitentiaire Inrichtingen – een onderzoek besteld naar de detentiebeleving van zowel gedetineerden als medewerkers in de Penitentiaire Instelling Tilburg. Naar aanleiding van een nijpende detentiecapaciteit in België en het capaciteitsoverschot dat men in Nederland kende, werd middels een akkoord tussen beide buurlanden overeengekomen dat tot 681 Belgische gedetineerden hun gevangenisstraf kunnen uitzitten in de PI Tilburg. Deze unieke situatie, die gekenmerkt wordt door het samenbrengen van zowel Belgische als Nederlandse penitentiaire rechtsvoorschriften, bleek een perfecte setting voor Kristel BEYENS en Miranda BOONE om diepgravend onderzoek te verrichten naar de implicaties die de overdracht van Belgische gedetineerden naar Tilburg heeft op de rechtspositie van de gedetineerden en de wijze waarop de detentie concreet beleefd wordt in de ogen van zowel de gedetineerden als de betrokken medewerkers. De auteurs beschikken beiden over een uitgebreide expertise en een resem publicaties met betrekking tot de penitentiaire wereld en doceren o.a. penitentiair recht aan hun respectievelijke universiteiten.

De monografie kent een logische en heldere opbouw, waarbij eerst een korte situering wordt meegegeven met betrekking tot de Belgisch-Nederlandse samenwerking en ook het opzet en de methoden van het onderzoek uit de doeken worden gedaan. In de latere hoofdstukken worden de verschillende facetten van het onderzoekthema besproken. Daarbij wordt begonnen met het schetsen van het juridisch kader, waarna een bespreking volgt van de theoretische onderbouw van het empirisch onderzoek en de verzamelde kwantitatieve en kwalitatieve gegevens over de ervaringen van gedetineerden en penitentiair medewerkers. Dit laatste vormt het orgelpunt van het onderzoek.

Het eerste hoofdstuk dompelt de lezer onmiddellijk onder in de unieke detentiesituatie die men in Tilburg kent. Het verblijf van Belgische gedetineerden op Nederlands grondgebied, dat op het beleidsniveau ook het 'Nova Belgica' project wordt genoemd, wordt gekenmerkt door een overlapping van Belgisch en Nederlands recht. Zo wordt het algemeen juridisch kader geschetst in een internationaal verdrag tussen beide

lidstaten, maar worden de details met betrekking tot de samenwerking geregeld in een samenwerkingsovereenkomst naar Nederlands recht. In contrast hiermee staat dat de Belgische gedetineerden administratief worden ingeschreven in een Belgische gevangenis en aldus genieten van de waarborgen ingeschreven in de basiswet gevangeniswezen en rechtspositie van gedetineerden van 12 januari 2005 (althans voor zover deze in werking is getreden). Het personeel in de PI Tilburg wordt dan weer tewerkgesteld onder de Nederlandse wetgeving en de directie is gemengd Belgisch en Nederlands. Naast het juridische aspect wordt ook voor een eerste maal ingegaan op de ervaringen van gedetineerden en penitentiair medewerkers met het regime in de PI Tilburg, en in het bijzonder de door de Dienst Justitiële Inrichtingen aangebrachte premisse die aan de basis ligt van deze studie. Waar de Nederlandse detentiesituatie vanuit internationaal perspectief voorheen een voorbeeldfunctie kende, kwam deze positie het laatste decennium onder druk door verschillende beleidskeuzes waarbij besparingen het leidmotief waren. Wanneer blijkt dat zowel gedetineerden als medewerkers de situatie in de PI Tilburg op vele vlakken als positiever ervaren dan elders in Nederland (VAN DER BROEK *et al.*, 2011), werd deze instelling als referentie genomen om te achterhalen welke factoren een invloed uitoefenen op de detentiebeleving. De rechtspositie van Belgische gevangenen *de jure* verschilt namelijk niet met de rechtspositie van hun kompanen in België, waardoor niet enkel de bejegening door het personeel maar ook de invloed van de toepasselijke wetgeving in kaart kan worden gebracht. Op een gelijkaardige wijze is de onderzoeksetting ook relevant vanuit Belgische invalshoek: indien er, ondanks een quasi gelijke rechtspositie, verschillen zijn in detentie-ervaring in België en de PI Tilburg, kan de invloed van niet-juridische factoren in kaart worden gebracht (materiële detentiecondities, bejegening door de penitentiare medewerkers, ...).

In het tweede hoofdstuk wordt dieper ingegaan op het opzet van het onderzoek en de gehanteerde methodologie. De auteurs lichten de verschillende gehanteerde methoden toe (een studie van de bestaande literatuur en wetgeving en een kwantitatieve en kwalitatieve analyse van de detentie-ervaringen van gedetineerden en penitentiair medewerkers) en verantwoorden waarom net een methodetriangulatie nodig was. De meegegeven informatie is gedetailleerd en laat controle en een eventuele reproductie van de onderzoeksresultaten toe.

De corpus van het boek vat aan met het derde hoofdstuk, waarin een helder overzicht wordt gegeven van alle toepasselijke regelgeving in de PI Tilburg en de voorwaarden waaronder het gebruik van de Nederlandse detentiecapaciteit mogelijk is. Hierbij wordt duidelijk dat de situatie waarin een Belgische gedetineerde terecht komt wanneer hij zijn straf uitzit in Tilburg geheel verschillend is van de klassieke uitleveringsprocedure die men kent wanneer een gedetineerde uitgeleverd wordt aan een buitenlandse rechtsmacht, zoals mogelijk gemaakt door de Raad van Europa-verdragen¹, en recenter in het kader van de Europese Unie². Vanuit een rechtenoptiek maakt het *in casu* voor een gedetineerde niet uit of hij in Tilburg dan wel op Belgisch grondgebied zijn straf zou uitzitten: hij wordt nl. onderworpen aan dezelfde wetten met betrekking tot zijn interne en externe rechtspositie (de praktische problemen hieromtrent worden in

¹ Zie bv. het verdrag van 21 maart 1983 inzake de overbrenging van geïnterneerde personen.

² Kaderbesluit 2008/909/JBZ van de Raad van 27 november 2008 inzake de toepassing van het beginsel van wederzijdse erkenning op strafvonnissen waarbij vrijheidsstraffen of tot vrijheidsbeneming strekkende maatregelen zijn opgelegd, met het oog op de tenuitvoerlegging ervan in de Europese Unie. Het kaderbesluit werd geïmplementeerd in de Belgische wetgeving middels de wet van 15 mei 2012 inzake de toepassing van het beginsel van wederzijdse erkenning op de vrijheidsbenemende straffen of maatregelen uitgesproken in een lidstaat van de Europese Unie, BS 8 juni 2012.

de verder hoofdstukken behandeld). Dankzij de referenties naar de voorbereidende debatten in het Belgische parlement of de Nederlandse kamer krijgt de lezer bijkomend zicht op de ideeën die beide verdragspartijen er op na houden. Het hoofdstuk geeft tevens een gedetailleerde weergave van de rechtspositie van de gedetineerden. Hoewel deze in grote mate beheerst wordt door de Belgische basiswet, worden, wanneer toepasselijk, ook de Nederlandse rechtsregels beschreven en de verschillen tussen beide. Daarbij formuleren de auteurs ook enkele bedenkingen met betrekking tot het *de facto* gedwongen karakter van de overplaatsingen naar Tilburg, de bezoekregeling of nog de regels rond urinecontroles en tuchtmaatregelen.

Het vierde hoofdstuk wordt gewijd aan de theoretische onderbouw van het onderzoek, waarbij een kort – klassiek – overzicht wordt meegegeven van de meest belangrijke theorieën omtrent detentiebeleving en de rechtspositie van gedetineerden (bv. GOFFMAN, SYKES, VAN ZYL SMIT, SNACKEN). Daarop volgt een praktische uiteenzetting over 'Measuring the Quality of Prison Life' (MQPL), het welbekende, door Alison LIEBLING uitgewerkte, meetinstrument dat in dit onderzoek wordt gebruikt om de verschillende aspecten van de detentie-ervaring in kaart te brengen. Hoewel het gebruik van MQPL voornamelijk gericht is op het vergaren van kwantitatieve gegevens, weten de onderzoekers het tevens uitstekend te gebruiken als basis voor hun kwalitatieve studie.

Daar waar het juridische aspect reeds eerder werd besproken, worden de ervaringen van gedetineerden en medewerkers pas voor het eerst besproken in het vijfde hoofdstuk. Hiervoor verrichtten de onderzoekers een meta-analyse, puttend uit de data die verzameld werd door VAN DER BROEK *et al.* (2011) en VANNESTE *et al.* (2011). De gegevens die zo verzameld worden over de situatie in Tilburg worden vergeleken met de beschikbare data uit andere Belgische en Nederlandse penitentiaire instellingen, zodat men niet enkel conclusies kan trekken over de (on)tevredenheid van de onderzoeksobjecten, dan wel deze kan vergelijken met de situatie in andere gevangenissen. Hoewel men niet tot schokkende conclusies komt, leidt de analyse wel tot een genuanceerde identificatie van ondermaatse (bv. zorgverlening, onderwijs en arbeid volgens de gedetineerden) en positieve (bv. netheid, materiële voorzieningen en contact met de penitentiair inrichtingswerkers volgens de gedetineerden) aspecten van het regime in de PI Tilburg.

Voor diepgaande duiding bij de cijfers uit hoofdstuk 5 wordt de lezer verwezen naar het daaropvolgende hoofdstuk. Aan de hand van kwalitatieve methoden zoals halfopen interviews en observaties wordt gedetailleerd in kaart gebracht welke aspecten van het Belgische detentieregime als beter worden ervaren in de PI Tilburg dan in een Nederlandse gevangenis. Daarbij worden de bevindingen vaak geïllustreerd aan de hand van uitgeschreven interviews. De zorgvuldig uitgewerkte methodologie en het theoretische werk dat verricht werd in de vorige hoofdstukken draagt bij tot de grondigheid waarmee de onderzoekers te werk gaan in dit empirische luik: op net geen honderd pagina's wordt de detentiesituatie tot in detail bestudeerd. Zodoende krijgt men een unieke kijk op hoe de gedetineerden in de PI Tilburg hun detentie ervaren, welke aspecten specifiek voor problemen zorgen, wat hiervan de oorzaken zijn en hoe deze een weerslag hebben op het heersende detentieregime.

De in dit boek gepubliceerde resultaten zijn slechts mogelijk dankzij de in Nederland bestaande traditie van gedetineerdenbevestigingen (ROBERT, 2009). De rijkdom aan informatie die dit onderzoek naar boven bracht zou België moeten motiveren gelijkaardige bevestigingen te organiseren opdat de ervaringen van gedetineerden in overweging worden genomen bij beleidskeuzes. Gecombineerd met de grondigheid waarmee de onderzoekers het onderwerp uitspitten, bieden studies als deze een uitgelezen kans om te ontdekken op welke wijze men de bestaande Belgische detentieproblemen kan

aanpakken. Deze ingrepen hoeven de penitentiaire administratie niet met een financiële kater op te zadelen: zo blijkt men in Tilburg een relatief respectvolle omgang te kunnen verzekeren tussen gedetineerden en medewerkers door een open, menselijke en betrokken houding aan de dag te leggen naar de gedetineerden toe. Het hoeft geen betoog dat deze sfeer ook op positieve wijze bijdraagt aan de orde en veiligheid en het welbevinden van de gedetineerden, waarbij ook de nadelen die de detentie in Tilburg met zich meebrengt beter opgevangen kunnen worden. Een verblijf in Tilburg brengt namelijk ook inherent enkele specifieke problemen met zich mee, waarbij de beperkte reclasseringsmogelijkheden in Tilburg, de problemen met het bezoek en de taalbarrière tussen de Nederlandse medewerkers en anderstalige gedetineerden het meest in het oog springen. Waar de positieve aspecten veeleer verbonden zijn met de bejegening van gedetineerden, smaakt het wat bitter dat de negatieve aspecten quasi inherent verbonden zijn aan de geografische ligging van de penitentiaire instelling in Nederland. Iemand zou met een boutade kunnen zeggen: was de PI Tilburg op Belgisch grondgebied gelegen, men sprak over een voorbeeldgevangenis.

De grondige, veelzijdige en heldere wijze waarop de auteurs elk aspect van de Tilburgse detentiesituatie bespreken maakt van dit boek een referentiewerk. Het wordt dan ook warm aanbevolen aan iedereen die interesse heeft en/of betrokken is bij de overplaatsing van Belgische gevangenen in de PI Tilburg, zij het in de praktijk, vanuit het beleid of de wetenschappelijke hoek.

REFERENTIES

- ROBERT, L. (2009). Veelzeggende stilte? Ervaringskennis van (ex-)gedetineerden en strafuitvoering: aanzetten tot een problematisering. In W. BRUGGEMAN, E. DE WREE, J. GOETHALS, P. PONSAERS, P. VAN CALSTER, T. VANDER BEKEN & G. VERMEULEN (Eds.), *Van pionier tot onmisbaar. Over 30 jaar Panopticon*. Antwerpen: Maklu, 312-319.
- VAN DER BROEK, T.C., MOLLEMAN, T., HENNEKEN-HORDIJK, I. & MOL, G. (2011). *Welbevinden van medewerkers en gedetineerden op leefafdelingen van locatie Willem II Tilburg*. Den Haag: WODC/DJI.
- VANNESTE, C., DEVRESSE, M.-S., ROBERT, L. & HELLEMANS, A. (2011). *Onderzoek naar de classificatie van en de vraag naar regimes binnen de strafinrichtingen*. Brussel: NICC.